

УДК 811. 161.2''28(477.42=438)

Валентина Титаренко

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

**Запозичені назви на позначення негативних дій людини
в північноукраїнських пам'ятках XVI – XVII ст.**

У статті на матеріалах північноукраїнських актових книг XVI – XVII ст. досліджено іншомовний вплив на формування групи лексики, яка вказує на нечемні, злісні вчинки людини. У виявлених словах проаналізовано лексико-семантичні зміни, простежено їх еволюцію в українській мові.

Наповнення тематичних груп лексики словами іншомовного походження в староукраїнський період досліджували українські (Л. Гумецька, Д. Гринчишин, М. Рогаль, В. Русанівський, І. Шаровольський, Д. Шелудько, Л. Гонтарук, С. Гриценко та інші) і польські (С. Грабець, М. Карплюк, Й. Кость, Т. Лер-Сплавинський, М. Лесів, Й. Сятковський, С. Урбанчик та інші) мовознавці [1–23]. Водночас північноукраїнські пам'ятки в такому аспекті досліджені принагідно, оскільки частина текстів опублікована нещодавно.

Специфіка актових книг викликала широку фіксацію слів і словосполучень на позначення нечемних, злісних учинків та негативних дій людини. Відзначена підгрупа в досліджуваній період активно поповнювалася словами іншомовного походження. Численними були лексеми **польського** походження. Номен *до(т)кливы(и)* (Житомир 1605, ДМВН: 46; Житомир 1611, АКЖГУ: 67; Житомир 1635, АЖГУ: 168) (стп. *dotkliwy* [BES I: 292]) у досліджуваних контекстах уживався в переносному значенні 'дошкульний, образливий': *до(т)кливая протєстаця* (Житомир 1611, АКЖГУ: 67), *слова... дотъкливыми* (Житомир 1635, АЖГУ: 168), *соромотєчи мене словами неу(ч)стивыми и до(т)кливыми* (Житомир 1605, ДМВН: 46). Лексему та похідні від неї задокументовано в словнику Б. Грінченка та СУМі: *доткливий, доткливість, доткливо* [СГр I: 434; СУМ II: 394]. Полонізм *замешанє* (Житомир 1650, Сл.УМ 10: 113) (стп. *zamieszanie* [ESB: 326]) у житомирській книзі виявлений зі значенням 'колотнеча': *под час того замешаня межи войском Запорозским и Речю-Посполитою...* До нашого часу лексема зазнала модифікації семантичної структури: 'стан збентеження, зніяковілості', 'загальна розгубленість, раптове безладдя; сум'яття' [СУМ III: 214]. Лексема *умысль: умысло(м) злым наехали до помененое має(т)ности...* (Луцьк 1613, СР: 153) (п. *umysł* [Br: 350; Тимченко 2: 429]) 'намір' у сучасній мові вживається без значних семантичних змін: 'заздалегідь обдуманий план, намір, переважно таємний, вартісний осуду' [СУМ X: 439]. Слово *завзятисє* (Житомир 1649, ДМВН: 180) (стп. *zawziąć się* [Br: 640]) 'заповзятися' засвідчено в словнику Б. Грінченка з розширеною семантикою: 'ставити собі за мету, прагнути до чогось', 'озлобитися, нападати на кого-небудь' [СГр II: 15], а в сучасній українській мові лексема вже належить до стилістично обмеженого пласту, оскільки маркується як розмовна [пор.: СУМ III: 45].

Більшість полонізмів, виявлених у досліджуваних пам'ятках, стали архаїзмами: *броити* (Володимир 1579, Сл.УМ 3: 75; Луцьк 1641, Сл.УМ 3:

75) (стп. *broić* [BES I: 77]) ‘сваволити’; *взгарда* (Володимир 1600, ТУ: 232; Володимир 1627, ТУ: 279; Володимир 1640, АрхЮЗР І/6: 759; Луцьк 1613, СР: 153) (стп. *wzgarda* [ESB: 155]) ‘зневага’; *въбрѣдѣти* (Володимир 1567, Сл.УМ 5: 93) (стп. *bredzić* [Сл.УМ 5: 93]) ‘зробити пакість’; *всчинати* (Володимир 1583, Сл.УМ 5: 63; Луцьк 1649, Сл.УМ 5: 63) (стп. *wszczynać* [ESB: 714]) ‘починати’; *выкročати, выкročити* (Київ 1643, ДМБН: 265; Володимир 1643, ТУ: 324) (стп. *wykrocząć, wykroczuć* [Br: 268; Тимченко 1: 141]) ‘зловживати’; *выстрашати* (Житомир 1611, Сл.УМ 6: 63–64) (стп. *wystraszać* [ESB: 579]) ‘вилякувати’; *завасненє* (Володимир 1567, Сл.УМ 9: 218) (стп. *zawaśnienie* [Тимченко 1, 258]) ‘суперечка’; *завод* (Луцьк 1604, Сл.УМ 9: 232) (стп. *zawód* [ESB: 732]) ‘незгода’; *заволанє* (Луцьк 1644, Сл.УМ 9: 234) (стп. *zawołanie* [Тимченко 1: 262]) ‘крик’; *застє, за(и)стє, заште* (Володимир 1570, ВГ: 100; Житомир 1583, АКЖМУ: 50) (стп. *zajście* [Тимченко 1: 269]) ‘суперечка’; *засадзка* (Володимир 1650, Сл.УМ 10: 191) (стп. *zasadzka* [ESB: 730]) ‘підступ’; *заторгнутися* (Луцьк 1583, Сл.УМ 10: 254) (стп. *zatargać się* [Сл.УМ 10: 254]) ‘(вступити з ким-небудь у небажані стосунки) зчепитися’; *звазнитися* (Володимир 1584, ТУ: 207; Володимир 1588, СР: 82; Житомир 1605, ДМБН: 34; Житомир 1611, АКЖУ: 99; Луцьк 1633, СР: 244) (стп. *zwaśnić się* [ESB: 680; Сл.УМ 10: 92–93]) ‘зненавидіти’; *зголдovati* (Володимир 1593, Сл.УМ 11: 163–164) (стп. *zhołdować* [Сл.УМ 11: 163–164]) ‘завойовувати’; *здеспектованє* (Луцьк 1638, СР: 305) (стп. *zdespektowanie* [Сл.УМ 11: 190]) ‘кривда’; *здрада* (Луцьк 1649, Сл.УМ 11: 203) (стп. *zdrada* [ЕСУМ ІІ: 279]) ‘зрада’; *зелженє* (Луцьк 1627, Сл.УМ 11: 221) (стп. *zelżenie* [Тимченко 1: 319]) та *зелживость* (Луцьк 1569, СР: 34) (стп. *zelżywość* [Тимченко 1: 319]) використовувалися зі значенням ‘знеславлення’; *зелжити* (Житомир 1611, АКЖГУ: 76; Володимир 1623, СР: 184) (стп. *zelżyć* [Булика: 121]) ‘знеславити’; *зесромотити* (Житомир 1640, Сл.УМ 11: 236) (стп. *zesromocić* [Сл.УМ 11: 236]) ‘знеславити’; *зконътемновати* (Володимир 1645, СР: 324) (стп. *skondemnować* [Сл.УМ 11: 246]) ‘зневажити’; *зрадецкый* (стп. *zdradziecki* [Br: 650]) ‘зрадницький’; *ростиркѣ* (Житомир 1650, ДМБН: 217) (п. *rozterka* [ESB: 523]) ‘сварка’; *спросны(и)* (Житомир 1611, АКЖГУ: 62) (п. *sprośny* [ESB: 571]) ‘непристойний’; *перенагабання, пренагабання* (Луцьк 1545, ЛМ: 174; Луцьк 1577, ТУ: 167; Володимир 1570, ВГ: 102; Житомир 1635, АЖГУ: 177) (стп. *przenagabanie* [Тимченко 2: 97]) ‘утиск’; *потварѣ* (Крем’янець 1568, АККрЗУ: 12; Житомир 1611, АКЖГУ: 39, 67) (п. *potwarz* [SP XXVIII: 483–487]) ‘наклеп’; *пофукати, похукати* (Володимир 1616, ТУ: 259; Володимир 1635, ТУ: 303) (п. *rofukać* [SP XXVI: 135]) ‘насварити’; *уближати* (Київ 1643, ДМБН: 253) (п. *ubliżać* [ESB: 659–660]) ‘заподіювати збитки’; *фо(р)тельны(и)* (Житомир 1590, АЖГУ: 49) (п. *fortelny* [Br: 126]) ‘підступний’; *обельженє* (Житомир 1635, АЖГУ: 184) (п. *obelżenie* [BES II: 334]) ‘образа’; *обелкга* (Володимир 1640, АрхЮЗР І/6: 759, 763) (п. *obelga* [ESB: 371]) ‘зневага’; *окруте(н)ство* (Володимир 1582, ТУ: 189), *окруценство* (Житомир 1618, АрхЮЗР ІІІ/1: 240) (п. *okrucieństwo* [Тимченко 2: 40]) ‘жорстокість’. Лексема *похвалка* широко фіксується в аналізованих текстах від другої половини XVI ст. (Луцьк 1561, АКЛГУ: 8; Луцьк 1570, СР: 37; Володимир 1587, ТУ:

214; Володимир 1626, ТУ: 207; Житомир 1618, АрхЮЗР III/1: 251; Житомир 1635, АЖГУ: 97, 106) (п. *pochwałka* [SP XXV: 184]) ‘погроза’, без семантичних змін маніфестують її Словник... Б. Грінченка та СУМ, щоправда, нині лексема належить до застарілого пласту [СГр III: 385; СУМ XVII: 444].

Полонізм *ме(р)зачка* (п. *mierzątka* [BES II: 179]) ‘огида, прикрість’ у XVI ст. відійшов до пасивної лексики. Номен у досліджуваних текстах засвідчений двічі у фразеологізмі у *ме(р)зачьце/ме(р)зя(т)це бити* ‘бути у ворожих стосунках’ (Володимир 1567, ВГ: 46, 48), натомість ССУМ ілюструє часте використання лексеми в попередній період [ССУМ I: 586].

Не має єдиного коментаря лексема *шкарадный* (Володимир 1623, СР: 184; Житомир 1635, АЖГУ: 114) (стп. *skarady, szkaradny*). Так, В. Борись та А. Брюкнер наводять також давньоруську форму *скарадний* [ESB: 603; Вг: 549], а Є. Тимченко та О. Булика вважають слово запозиченим із польської [Тимченко 2: 496; Булика: 363] ‘огидний’. Можливо, лексема в староукраїнській мові поширилася з початковим *ш* під впливом польської мови, як номен *шабля* замість *сабля*.

Лексеми **латинського** походження в досліджуваній період теж значно розширили цю підгрупу. Слова *ексцесъ, ексьцесъ* (Житомир 1611, АКЖГУ: 62; Житомир 1618, АрхЮЗР III/1: 240; Житомир 1630, СР: 223; Житомир 1635, АЖГУ: 132; Житомир 1650, ДМВН: 204; Луцьк 1646, АрхЮЗР I/6: 800) (лат. *excessus* [ЛРС: 387]) ‘безправний або злочинний вчинок’ та *фурия* (Володимир 1646, ТУ: 330) (п. *furia*, лат. *furia* [BES I: 394]) ‘лють, шаленство’ залишилися в ужитку української мови, зазнавши семантичних змін. Номен *ексцес* уживається нині з розширеною семантикою та означає ‘крайне, незвичайне виявлення чого-небудь’, ‘гостре зіткнення; порушення громадського порядку’ [СУМ II: 466]. Зазнала модифікацій також лексема *фурія*: ‘кожна з трьох богинь помсти в давньоримській міфології’, *переносне* ‘про лиху, сварливу або розлючену жінку’, ‘дуже отруйна змія, схожа на вужа, що розповсюджена в Австралії’ [СУМ X: 655]. Більшість же виявлених слів латинського походження відійшли до архіву української мови: *виоленѣтия, виоле(н)ция* (Житомир 1635, АЖГУ: 158, 170; Луцьк 1638, СР: 304) (лат. *violencia* [ЛРС: 1082]) ‘насильство, жорстокість’; *дамнификовати* (Володимир 1650, Сл.УМ 7: 170) (лат. *damnum* ‘збиток, шкода’ + *facere* ‘робити’ [ЛРС: 286, 412]) ‘завдавати збитків’; *девастовати* (Луцьк 1650, Сл.УМ 7: 215) (стп. *dewastować*, лат. *dēvāstāre* [BES I: 269; ЛРС: 319]) ‘нищити’; *де(с)не(к)товати* (Володимир 1645, АрхЮЗР III/1: 393; Житомир 1649, ДМВН: 180) (лат. *dēspectāre* [ЛРС: 315]) ‘кривдити’; *де(с)нектъ* (Житомир 1611, АКЖГУ: 75, 77, 97; Житомир 1635, АЖГУ: 119, 138, 190; Житомир 1649, ДМВН: 180; Луцьк 1625, СР: 196; Володимир 1627, ТУ: 279; Крем’янець 1644, СР: 317) (лат. *dēspectus* [ЛРС: 315]) ‘кривда’; *дисгонор* (Володимир 1638, ТУ: 307; Луцьк 1644, АрхЮЗР I/6: 797) (лат. *dishonor* [ЛРС: 330, 478]) ‘образа’; *дисенсия* (Луцьк 1620, Сл.УМ 8: 23) (лат. *dissēnsio* [ЛРС: 337]) ‘незгода’; *дифамованє* (Володимир 1638, ТУ: 307) (лат. *diffāmatio* [ЛРС: 325]) ‘обезчещення’; *здезоловати* (Володимир 1646, Сл.УМ 11: 189) (лат. *desolāre* [ЛРС: 314]) ‘знищити’; *здеспектовати*

(Володимир 1627, ТУ: 279) (лат. *dēspectāre* [ЛРС: 315]) ‘скривдити’; *ранко(р)* (Луцьк 1632, СР: 242; Луцьк 1637, СР: 265; Житомир 1630, СР: 226; Житомир 1635, АЖГУ: 96, 190; Житомир 1650, ДМВН: 199) (п. *rankor*, лат. *rancor* [Br: 453]) ‘ненависть’. Наявні в цій підгрупі запозичені слова з латинської мови із синонімічними значеннями *девастація* (Житомир 1650, ДМВН: 197) (стп. *dewastacja*, лат. *dēvāstātio* [BES I: 269]) та *дезоляція* (Луцьк 1649, Сл.УМ 7: 221) (лат. *desolatio* [ЛРС: 314]) ‘нищення’; *импедимє(нт)* (Житомир 1609, ДМВН: 175; Житомир 1611, АКЖГУ: 45; Житомир 1635, АЖГУ: 141) (лат. *impedimentum* [ЛРС: 495]) та *прєпєдиция* (Київ 1638, ККПС: 180) (стп. *prepedycja*, лат. *praepeditas*, *praepedium* [Горбачевский: 276]) ‘перешкода’. Імовірно, усі латинізми, відзначені вище, побутували переважно в літературно-писемному мовленні та використовувалася як терміни в юриспруденції.

До цієї підгрупи належить кілька **германізмів**: лексеми *бунть* (Володимир 1567, Сл.УМ 3: 96; Житомир 1650, Сл.УМ 3: 96) (стп. *bunt*, свн. *bunt* [Булика: 51]) ‘заколот’ та *бурда* (Житомир 1649, ДМВН: 180) (стп., стч. *burda*, ствн. *buhurt* [ESB: 47]) ‘заколот’ перебували в синонімічних відношеннях. У подальшому в мові відбувається усунення дублетів, так, слово *бурда* із засвідченим значенням виходить із ужитку, а номен *бунт* активно використовується в сучасній мові [СУМ I: 256]. Залишилася в активному лексиконі української мови лексема, яка сягає германського джерела, *шарпати* (Крем’янець 1583, СР: 73; Крем’янець 1644, СР: 317; Житомир 1605, ДМВН: 66; Житомир 1611, АКЖГУ: 83) (п. *szarpać*, свн. *scharben* [Фасмер IV: 411]) ‘шарпати’. Як засвідчує фонетична структура, слово потрапило до староукраїнської мови через польське посередництво.

Виявлено два слова, які мали в північноукраїнських текстах омоніми: *заводъ*¹: *што бы то на небожчику за знаки были и от кого бы, - звлаща же ни с ким в неприязни а ни в жадным заводе небожчик не жив...* (Луцьк 1604, Сл.УМ 9: 232) (стп. *zawód* [ESB: 732]) ‘незгода’ – *заводъ*²: *...границы и ко(н)цы ве(д)ле ремиси и (с)лу(ш)ни(и)ши(х) заводи(в) усыпа(л) и ско(н)чи(л) тую спра(в)у; ...где-(м) я сво(и) заво(д) грани(ч)ны(и) выводи(л)* (Київ 1595, 1600 ККПС: відповідно 62, 141) (стп. *zawód* [ESB: 732]) ‘офіційний показ границь маєтку’; *бунть*¹: *па(н) да(х)нови(ч) визна(л) и(ж)...* на *ахвєчєнє бѣ(н)то(в) людє(й) чє(р)нчєгоро(д)ски(х) которє бу(н)ты чына(т) проти(в)ку панє(и) та(л)чє(в)ско(и) бы(л) єми в чє(р)нчєгоро(д)ку* (Володимир 1567, Сл.УМ 3: 96; Сл.УМ 3: 96); *подданыє, бунъти поднешиши, веспол с своеволными козаками, маєтности оповедаючого спустошили* (Житомир 1650, Сл.УМ 3: 96) (стп. *bunt*, свн. *bunt* [Булика: 51]) ‘заколот’ – *бунть*²: *бунть ножовъ... пограбити розказалъ* (Володимир 1635, ТУ: 303) (стп. *bunt*, нвн. *Bund* [Сл.УМ 3: 96]) (в’язка) ‘бунт’;

Отже, проаналізований матеріал дає змогу зробити висновки про те, що аналізована група лексики значно була наповнена словами іншомовного походження, насамперед польського, латинського, германського. Проте в процесі розвитку велика кількість таких запозичень вийшла з активного фонду української мови, імовірно, що ще в староукраїнський період (*зелженє, ростиркъ, перєнагабаня/прєнагабаня, ексцєсъ, виолєнътия/виолє(н)ция,*

дамнифіковати, бурда тощо). Невелика частина слів продовжує функціонувати й у сучасній українській мові (*бунт, шарпати, умисл*), в окремих лексемах відбулося розширення семантичної структури (*замешанє, ексцесь, фурия*). Деякі нині вже належать до пасивного складу й маркуються в СУМі як розмовна (*завзятися*), застаріла (*похвалка*).

Список використаних джерел та словників

АЖГУ – Акти Житомирського гродського уряду: 1590 рік, 1635 рік / Підгот. до вид. В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2004. – 256 с.

АКЖГУ – Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року / Підгот. до вид.: А. М. Матвієнко, В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2002. – 392 с.

АКЖМУ – Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582-1588 рр.) / Підгот. до вид. М. К. Бойчук. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 70–156.

АККрЗУ – Литвинчук Л. Актова книга Крем'янецького земського уряду 1568 року / Л. Литвинчук // Волинь-Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – 2002. – № 8. – С. 9–19.

АКЛГУ – Мойсієнко В. Актова книга Луцького гродського уряду 1561 року / В. Мойсієнко // Волинь-Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – 2002. – № 8. – С. 5–8.

АрхЮЗР – Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов. – К., 1859 – 1914.

Булика – Булыка А. М. Даўнія запазычанні беларускай мовы / А. Булыка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1972. – 384 с.

Горбачевский – Горбачевский Н. И. Словарь древняго актовaго языка сѣверо-западнаго края и царства польскаго / Herausgegeben und eingeleitet von O. Horbatsch. – München, 1992. – 398 s.

ДМВН – Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.: 3б. док. / Підгот. до вид. В. В. Німчук, В. Русанівський та ін. – К.: Наукова думка, 1981. – 316 с.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: / За ред. О. С. Мельничука: В 7-ми т. – К., 1982 – 2006. – Т. 1–5.

ККПС – Книга Київського підкоморського суду (1584-1644) / Підгот. до вид. Г. В. Боряк, Т. Ю. Гирич, Л. З. Гісцова та ін. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 57–293.

ЛМ – Литовська метрика. Книга 561. Ревізії українських замків 1545 року / Підгот. В. Кравченко. – К., 2005. – С. 93–255.

ЛРС – Дворецкий И. Х. Латино-русский словарь / И. Х. Дворецкий. – М.: Русский язык, 1976. – 1096 с.

СГр – Словарь української мови Бориса Грінченка. – Т. 1–4. – К.: Видавництво “Довіра” – УНВЦ “Рідна мова”, 1997.

Сл.УМ – Словник української мови XVI – I половини XVII ст. – Вип. 1–15. – Львів, 1994–2011.

СР – Селянський рух на Україні 1569-1647 рр. Збірник документів і матеріалів / Упорядники Г. В. Боряк та ін. – К., 1993. – 357 с.

ССУМ – Словник староукраїнської мови XIV – XV ст.: У двох т. – К., 1977–1978.

СУМ – Словник української мови: В 11-ти т. – К., 1970–1980. – Т. I–XI.

Тимченко – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст. У двох книгах / Підг. до видання В. В. Німчук та Г. І. Лиса. – Київ-Нью-Йорк. – 2003.

ТУ – Торгівля на Україні, XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянщина / АН УРСР. Археограф. комісія та ін.; упор. В. М. Кравченко, Н. М. Яковенко. – К.: Наукова думка, 1990. – 408 с.

Фасмер – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4-х т. / М. Фасмер. – М.: Прогресс, 1964 – 1987.

BES – Bańkowski A. Etymologiczny słownik języka polskiego / A. Bańkowski. – Warszawa, 2000. – Т.1–2.

Br – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego / A. Brückner. – Kraków, 1957. – 806 s.

ESB – Boryś Wiesław. Słownik etymologiczny języka polskiego / Wiesław Boryś. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2005. – 863 s.

Список використаної літератури

1. Гонтарук Л. Характер запозичень із польської мови в українську XVI – першої половини XVII ст. // Проблеми слов'янознавства. – 2004. – Вип. 54. – С. 78–103.

2. Гриценко С. П. Лексичний вплив як чинник динаміки структури мови-реципієнта (на матеріалі латинських запозичень українських пам'яток к. XVI – XVII ст.) / Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – К., 1999. – 290 с.

3. Гринчишин Д. Г. Лексичні запозичення з тюркських мов // Українська історична та діалектна лексика. – К., 1995. – Вип. 2. – С. 89–104.

4. Гринчишин Д. Г. Тюркські лексичні запозичення в пам'ятках мови XIV-XVII ст. // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами. Тези доповідей. – Ужгород, 1982. – С. 7–9.

5. Гринчишин Д. І. Із спостережень над адміністративно-юридичною лексикою в українських грамотах XIV-XV ст. // Дослідження і матеріали з української мови. – Т. V. – К., 1962. – С. 31–52.

6. Гумецька Л. Л. Заметки об украинско-западнославянских лексических связях древнего периода // Проблемы истории и диалектологии славянских языков. – М., 1971. – С. 113–118.

7. Гумецька Л. Л. З історичної лексикології української мови // Мовознавство. – 1981. – № 1. – С. 38–44.

8. Гумецька Л. Л. К истории украинско-польских языковых связей // Исследования по польскому языку. Сборник статей / Отв. ред. З. Н. Стрекалова. – М.: Наука, 1969. – С. 219–228.

9. Гумецька Л. Л. Морфематичні субституції в найдавніших українських запозиченнях з польської мови // Питання слов'янського мовознавства. – Львів, 1963. – С. 52–56.

10. Гумецька Л. Л. Способи адаптації запозиченої лексики в староукраїнській мові // Мовознавство. – 1976. – № 4. – С. 71–74.
11. Гумецька Л. Л. Чи впливала старочеська мова на мову українських грамот XIV–XV ст.? (Праці проф. Й. Мацурека про зв'язок староукраїнських документів) // Мовознавство. – 1967. – № 4. – С. 92–95.
12. Гумецька Л. Л. Фонетичні субституції в староукраїнських запозиченнях з польської мови // Дослідження і матеріали з української мови. – Т. 5. – К., 1962. – С. 53–62.
13. Лесів М. Польська та українська мови: взаємні контакти та збагачення // Мандрівець. – 1999. – № 4. – С. 69–75.
14. Рогаль М. С. Лексичні запозичення в українських літописах к. XVII – I пол. XVIII ст. / Дис. ... канд. філол. наук. – К., 1968. – 366 с.
15. Рогаль М. С. Полонізми в українсько-білоруській діловій мові XIV – XV ст. // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами. – Тези доповідей. – Ужгород, 1982. – С. 21–22.
16. Урбанчик С. Контакти польської мови з іншими слов'янськими мовами // Взаємовплив слов'янських мов і літератур. – К.: Вид-во Київського університету, 1972. – С. 69–78.
17. Karpluk Maria. Słownik języka staroukraińskiego XIV – XV w. A rekonstrukcja leksyki staropolskiej // Munera linguistica. – S. 157–161.
18. Kość J. Z historii polsko-ukraińskich związków językowych we wschodniej Lubelszczyźnie // Dzieje Lubelszczyzny. – T. 4. – Lublin, 1992. – S. 101–110.
19. Lehr-Spławiński T. Język polski. Pochodzenie, powstanie, rozwój. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1978. – 452 s.
20. Lehr-Spławiński T. Wzajemne wpływy polsko-ruskie w dziedzinie językowej. – Kraków, 1928. – 20 c.
21. Łesiów M. Historia wzajemnych kontaktów i wpływów języka polskiego i ukraińskiego // Z badań nad polsko-ukraińskimi powiązaniem językowymi. – Lublin, 2003. – С. 11–23.
22. Łesiów M. Wzajemne oddziaływanie polsko-ukraińskie w świetle faktów językowych w Średniowieczu // Między Wschodem i Zachodem. – Cz. 1. – Warszawa, 1989. – S. 41–52.
23. Łesiów M. Zagadnienie polsko-ukraińskich wzajemnych stosunków językowych // Rozprawy Sławistyczne. – №10. – Lublin, 1995. – S. 245–258.